

Ks. Krzysztof Bardski

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa
kbardski@yahoo.com

CZY OBLUBIENICA RZECZYWIŚCIE „ZNALAZŁA POKÓJ”? DYLEMATY TRANSLACYJNE PNP 8,10B

DID THE BRIDE REALLY „FIND PEACE”?
TRANSLATION PROBLEMS IN SONG 8:10B

STRESZCZENIE

W sposób dosłowny tekst Pnp 8,10 powinien zostać przetłumaczony: „I stałam się w jego oczach jako ta, która znajduje pokój”. Główne problemy translatorskie i interpretacyjne dotyczą idiomatycznego wyrażenia hebrajskiego: „znaleźć łaskę w czyichś oczach” oraz znaczenia hebrajskiego terminu *shalom*. Artykuł analizuje różne sugestie translatorskie w Biblii wydanej w języku angielskim, portugalskim, francuskim, niemieckim i polskim oraz prezentuje własną propozycję: „znalazłam szczęście w jego oczach”.

SŁOWA KLUCZE

Pieśń nad
Pieśniami,
tłumaczenie,
pokój, szczęście,
Pnp 8,10

ABSTRACT

From a purely literal standpoint, Song 8:10 is properly translated as: „I became in his eyes as one finding peace”. However, the main problems of translation and interpretation here have to do with the similarity between

KEYWORDS

Song of Songs,
translation,
peace, happiness,
Song 8:10

the Hebrew idiomatic formula „to find favor in someones eyes” and the meaning of the Hebrew word „shalom”. We analyze different suggestions for translation of the passage as found in published Bibles in English, Portuguese, French, German and Polish. Finally, we present our own proposal for a truer rendering: „I found happiness in his eyes”.

Wszystkie starożytne przekłady Pieśni nad Pieśniami, jak również prawie wszystkie (z wyjątkiem jednego, o którym zaraz powiemy) tłumaczenia na język polski w sposób dosłowny oddają hebrajski tekst Pnp 8,10b: *hāyítî bəʿênāyw kəməšʿēt šālôm*. Przekład literalny brzmiałby: „stałam się w jego oczach jak znajdująca pokój”. Biblia Tysiąclecia tłumaczy: „stałam się w jego oczach jak ta, która odnalazła pokój”. Mimo iż istotnie pojawia się tu rzeczownik *šālôm*, to czy jednak rzeczywiście Oblubienica „znalazła pokój”?

W niniejszym artykule najpierw przyjrzymy się problemom językowym związanym ze zrozumieniem sensu wersetu, następnie rozwiązaniom translatorycznym, jakie pojawiają się w współczesnych przekładach na różne języki, aby na koniec przedstawić własną propozycję.

1. PROBLEMATYKALINGWISTYCZNO-LITERACKA PNP8,10

Pierwsza rzecz, którą musimy uwzględnić, to idiomatyczny charakter hebrajskiego zwrotu *māšāʿ bəʿênê* („znajdować w oczach”). Wyrażenie to prawie zawsze pojawia się w towarzystwie rzeczownika *hēn* (łaskawość, upodobanie, przychyłność)¹. W Rdz 6,8 czytamy o Noem, który znalazł

¹ Szerzej na temat wyrażenia *māšāʿ bəʿênê* zob. Luzarraga, *El Cantar de los Cantares*, 589-590.

łaskę w oczach Boga, zaś w Rdz 19,19 o Locie. W obu wypadkach w Biblii Tysiąclecia znajduje się polskie wyrażenie frazeologiczne „darzyć życzliwością”. Jednak raz, w Prz 3,4, pojawia się w omawianym przez nas wyrażeniu również inny rzeczownik, mianowicie „rozumienie” (*šēkel-tôb*). Czytamy tam: *ûmāṣā²-hēn wāšēkel-tôb bə^cênê ʾēlōhîm* („i znajdzie łaskawość i rozumienie w oczach Boga”). Można więc zapytać, co to znaczy znajdować *šālôm* w czyichś oczach?

Drugi problem dotyczy znaczenia słowa *šālôm*. Przeważnie tłumaczone jest ono jako „pokój”, tymczasem jego znaczenie jest o wiele szersze. Podstawowy sens terminu *šālôm* to dobrobyt, pomyślność, a nawet zdrowie fizyczne lub odczucie satysfakcji lub spełnienia². To znaczenie występuje w formule grzecznościowej, która wyraża życzenie *šālôm* dla witanej osoby. Dopiero drugie znaczenie odnosi się do relacji pomiędzy dwojgiem ludzi, plemion lub narodów i wyraża brak konfliktu i pozytywne wzajemne ustosunkowanie³. Ponadto rzeczownik *šālôm* posiada bogatą semantykę teologiczną, poczynając od sformułowania *bərît šālôm* („przymierze pokoju”), poprzez sens związany z Bożym błogosławieństwem pokoju dla człowieka sprawiedliwego, aż po eschatologiczne i mesjańskie konotacje terminu, które w omawianym przez nas kontekście nie występują⁴.

W Pnp 8,10 wydaje się, iż mamy do czynienia z pierwszym znaczeniem słowa *šālôm*, aczkolwiek ciekawą propozycję wysuwa O. Keel, który opierając się na militarnym kontekście poprzedzającym omawiany przez nas werset („Murem jestem ja, a piersi me są basztami”, Pnp 8,10a), sugeruje, iż Oblubienica została porównana do miasta oblężonego miłością Oblubieńca, które w końcu kapituluje i zgadza się na warunki pokoju⁵. Niemniej ciekawa jest sugestia wysuwana przez wielu komentatorów, jakoby pojawienie się w tym

² Por. Rdz 29,6; 43,27; Ps 38,3; Iz 57,18; Jr 6,14.

³ Por. Rdz 34,21; Sdz 4,17; 1Krl 4,24; Zch 6,13.

⁴ Szerzej na temat znaczenia terminu *šālôm*, zob. Nel, „šlm”, 131-133.

⁵ Keel, *Pieśń nad Pieśniami*, 283-284.

miejscu słowa *šālôm* stanowiło rozszyfrowanie zagadkowego imienia Oblubienicy Szulamit, które łączy ją z Salomonem, wywodzącym swoje imię również od *šālôm*⁶.

2. PROBLEMATYKA TRANSLATORYCZNA Pnp 8,10

Przekłady Pnp 8,10b na języki nowożytnie w przeważającej większości zachowują ekwiwalencję formalną, a więc zarówno tłumaczą literalnie frazeologizm „znajdować w czyichś oczach”, jak i oddają hebrajskie *šālôm* terminem „pokój” (*peace, paz, Friede, paix* itd.), niemniej jednak znajdujemy wiele wyjątków. W naszym artykule pominiemy przekłady starożytne (LXX, Peszitta, Wulgata), gdyż wszystkie zachowują ścisłą ekwiwalencję formalną, natomiast spośród współczesnych przekładów biblijnych odniesiemy się jedynie do tych, w których autorzy wykazali szczególną innowacyjność.

Zacznijmy od wersji angielskich. Już tzw. Przekład Króla Jakuba (*King James Version*, 1611) odważnie interpretuje *šālôm* przez *favour*: „was I in his eyes as one that found favour”⁷. Tym samym upraszcza werset, jak gdyby brzmiał po prostu *hāyítî bəʿēnāyw kəməšʿēt hēn* (literalnie: „stałam się w jego oczach jak znajdująca łaskę”). Za tym klasycznym przekładem idą dwa współczesne tłumaczenia angielskie. Żydowski przekład JPS Tanakh⁸ dodaje ponadto tłumaczenie *hāyítî* przez *became* zamiast *was* oraz interpretuje imiesłów *môšʿēt* w czasie teraźniejszym, a nie przeszłym: „I became in his eyes as one who finds favor”. *New English Translation* radykalnie skraca ten werset i czytamy: „I found favor in his

⁶ Por. Ravasi, *Il Cantico dei Cantici*, 696.

⁷ *The Holy Bible*. A Meridian Book, 1974. Rewizja Przekładu Króla Jakuba dokonana przez Noaha Webstera w 1833 zawiera jedynie aktualizację morfologii słowa *favour* na *favor*.

⁸ *New Jewish Publication Society Tanakh*. Pełne tłumaczenie Biblii Hebrajskiej ukazało się w 1985, natomiast księgi Pięciu Megilot, w ramach których znajduje się Pnp, w 1969 r.

eyes”. Na marginesie dodajmy, że tłumaczenie Biblii Ludwika Zamenhofa z 1915 na sztuczny język Esperanto, którego był wynalazcą: „mi jam estis al li kiel iu, kiu trovis favoron” (stałam się dla niego jak ta, która znajduje łaskę), również wzoruje się na Przekładzie Króla Jakuba.

Próby kontekstualnego odczytania sensu rzeczownika *šālôm* znajdujemy w czterech innych tłumaczeniach angielskich. Idiomatycznie, z uwzględnieniem amerykańskiej frazeologii, tłumaczy *New American Bible* z 1970, przekład zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Stanów Zjednoczonych: „In his eyes I have become one to be welcomed”. Jednak podczas radykalnej rewizji tłumaczenia podjętej w 2011 r. w ramach szerzej zakrojonych prac nad tekstami liturgicznymi opowiedziano się za literalną, a tym samym mniej zrozumiałą wersją: „I became in his eyes as one who brings peace”. Przedstawienie Oblubienicy jako tej, która „niesie pokój”, zawiera wspaniałą głębię teologiczną i idealnie wpisuje się w eklezjalną interpretację wersetu w kontekście tradycji chrześcijańskiej, jednak czy odpowiada pierwotnej intencji tekstu?

Ciekawe interpretacje proponują kolejne dwa przekłady. W *New International Version* czytamy: „I became in his eyes like one bringing contentment”, natomiast jeszcze bardziej opisowo oddaje sens wersetu rozpowszechniona w świecie anglojęzycznym *New Living Translation*: „When my lover looks at me, he is delighted with what he sees”. Oba przekłady czynią tekst jasnym i zrozumiałym. Czy jednak oddają pełny jego sens? Czy przypadkiem *New International Version* nie sprowadza jego wymowy do wymiaru ludycznego zadowolenia, natomiast *New Living Translation* nie ogranicza jedynie do doznania przyjemności wzrokowej Oblubienicy? Sądzymy, że użycie słowa *šālôm* w tekście oryginalnym sugeruje coś o wiele głębszego.

Spośród angielskich tłumaczeń stosujących ekwiwalencję dynamiczną najmniej szczęśliwa wydaje nam się *The Bible in Basic English*: „I was in his eyes as one to whom good chance

had come”. Wprawdzie sugeruje ona ideę szczęścia, niemniej jednak bardziej jako sprzyjający zbieg okoliczności (*chance*) niż głębsze odczucie satysfakcji (*happiness*).

W klasycznym komentarzu do Pieśni nad Pieśniami M.H. Pope proponuje tłumaczenie: „Thus have I become in his eyes as one producing peace”⁹. Tłumaczenie czyni tekst zrozumiałym, lecz kryje w sobie założenie, że imiesłów *môš²ēf* należy wyprowadzić nie od czasownika *mš²* (‘znajdować’), lecz od czasownika *yš²* (‘wychodzić’) w koniugacji Hifil, a więc dosłownie „sprawiać, że wychodzi, powstaje, pojawia się pokój”.

Wśród przekładów niemieckich zwróćmy uwagę na *Einheitsübersetzung*: „da hab’ich in Seine Augen Gefallen gefunden” („wówczas w jego oczach znalazłam upodobanie”). Sytuuje się ono w tej samej linii, co Przekład Króla Jakuba i jemu podobne, interpretując *šālôm* jako tożsame z *hēn*. Natomiast dynamiczny przekład *Die Bibel in heutigen Deutsch* jednoznacznie interpretuje werset w takim znaczeniu, jakie nadał mu we wspomnianym wcześniej komentarzu O. Keel, i to nawet przeciwstawiając pierwszy stych wersetu drugiemu: mimo że Oblubienica jest potężnym murem, a jej piersi basztami, zamierza poddać (*ergeben*) się swojemu Przyjacielowi i prosić go o pokój: „Eine starke Mauer bin ich, Türmen gleichen meine Bürste, trotzdem will ich mich ergeben, bitte meinen Freund um Frieden”.

Opisowo i co do sensu tłumaczy portugalski przekład Almeidy¹⁰ w brazylijskiej wersji przejrzaney i zaktualizowanej¹¹: „fui tida por digna da confiança do meu amado” („zostałam uznana za godną zaufania ze strony mego ukochanego”). Przekład interpretuje hebrajskie *šālôm* jako odnoszące

⁹ Pope, *Song of Songs*, 684.

¹⁰ Najstarsze tłumaczenie portugalskie pastora João Ferreira Annes d’Almeida (zm. 1691). Pierwotna wersja i liczne późniejsze aktualizacje zachowują literalne „aquela que acha paz” („ta, która znajduje pokój”).

¹¹ Almeida *Revista e Atualizada*.

się do zaufania, bezpieczeństwa, pewności co do wierności ukochanej. Podobny aspekt, aczkolwiek skorelowany z wcześniejszym kontekstem ufortyfikowanego miasta, zawiera portugalskie tłumaczenie na język współczesny¹²: „o meu amado está certo de que estou bem protegida e segura” („mój ukochany jest pewien, że jestem chroniona i bezpieczna”). Wydaje się jednak, że jest to parafraza, a nie tłumaczenie.

Na szczególną uwagę zasługują dwa przekłady francuskie. W tłumaczeniu na język współczesny¹³ czytamy: „pour lui, je suis celle qui fait son bonheur” („dla niego jestem tą, która sprawia jego szczęśliwość”), natomiast w *La Bible Parole de Vie*: „pour lui, je suis celle qui apporte le bonheur” („dla niego jestem tą, która przynosi szczęśliwość”). Oba przekłady zawierają opcję, którą uważamy za szczególnie udaną, mianowicie odczytanie hebrajskiego *šālôm* przez „szczęście”, „szczęśliwość”. Zauważmy jednak, że w obu francuskich tłumaczeniach pojawia się odwrócenie ról względem tradycyjnej interpretacji wersetu: beneficjentem, czyli tym, który znajduje szczęście nie jest już oblubienica, lecz oblubieniec.

Tymczasem w polskim przekładzie Pieśni nad Pieśniami, opublikowanym przez Towarzystwo Biblijne w Polsce w 2000 r. zaproponowaliśmy następujący przekład: „Stałam się w jego oczach jak ta, która odnalazła szczęście”. Zaprezentowane wówczas tłumaczenie zachowało pełną ekwiwalencję formalną na poziomie syntaktycznym, a jedyną nowością było oddanie hebrajskiego *šālôm* polskim „szczęście”. Po szesnastu latach od tamtego tłumaczenia nie jesteśmy nim jednak w pełni usatysfakcjonowani.

¹² *Nova Tradução na Linguagem de Hoje.*

¹³ *La Bible en français courant.*

3. ZAKOŃCZENIE

Gdyby autor Pieśni nad Pieśniami użył stereotypowego zwrotu *hāyítî bəʿênāyw kəməšʿēt hēn* (literalnie: „stałam się w jego oczach jak znajdująca łaskę”), wówczas sens wersetu byłby następujący: „obdarzył mnie życzliwością”, „upodobał sobie we mnie”. Jednak użycie słowa *šālôm* stanowi poetycką manipulację idiomem, dzięki której nabiera on nowej wyrazistości. Przyjmując kontekstualne znaczenia terminu *šālôm* w relacji miłosnej, być może właściwsze byłoby przetłumaczenie Pnp 8,10b: „obdarzył mnie szczęściem”, „obdarzył mnie spełnieniem” czy też – opisowo i z perspektywy Oblubienicy – „dzięki niemu stałam się szczęśliwa”? Jednak wydaje się, jak słusznie sugerują przedstawione powyżej tłumaczenia francuskie, szczęście, o którym mowa w wersecie, jest udziałem nie tylko oblubienicy, ale dotyczy również samego ukochanego. Może więc lepiej rozumieć Pnp 8,10 w sensie: „zobaczył we mnie tą, która obdarza go szczęściem”? Pozostaje więc nierozwiązany problem przekładu, wobec którego wysuwam – może nieco niejednoznaczny i pozostawiający pewne niedopowiedzenia – następującą propozycję tłumaczenia, która z kolei zachowuje niektóre elementy formalne hebrajskiego oryginału: „znalazłam szczęście w jego oczach”.

BIBLIOGRAFIA

Komentarze do Pieśni nad Pieśniami wykorzystane w artykule:

- Keel, O., *Pieśń nad Pieśniami. Biblijna pieśń o miłości* (tł. B. Luzarraga, J., *El Cantar de los Cantares. Sendas del amor* (Estella: Editorial Verbo Divino 2005).
- Pope, M.H., *Song of Songs. A New Translation with Introduction and Commentary* (The Anchor Bible 7C; New York, NY: Doubleday 1977).

Ravasi, G., *Il Cantico dei Cantici. Commento e attualizzazione* (Bologna: Centro Editoriale Dehoniano 1992).

Przekłady biblijne charakteryzujące się nowatorstwem w zakresie problematyki omawianej w artykule:

Almeida Revista e Atualizada (Brasil: Sociedade Biblica do Brasil 1993).

Die Bibel in heutigen Deutsch (Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft 1982).

Einheitsübersetzung (Stuttgart : Katholische Bibelnstalt 1980).

La Bible en français courant (Alliance et Société Biblique Française 1997).

La Bible Parole de Vie (Société Biblique Française 2000).

New English Translation (Biblical Studies Press 2005).

New International Version (International Bible Society 1978 [wersja amerykańska 1984]).

New Jewish Publication Society Tanakh, (Jewish Publication Society 1985).

New Living Translation (Tyndale House Foundation 1996).

Nova Tradução na Linguagem de Hoje (Sociedade Biblica do Brasil 2000).

Pieśń nad Pieśniami (tł. K. Bardski) (Warszawa: Towarzystwo Biblijne w Polsce 2000).

The Holy Bible (King James Version 1611) (A Meridian Book 1974).

The Bible in Basic English (red. H.S. Hooke, Cambridge: Cambridge University Press 1965).

Ks. KRZYSZTOF BARDSKI, prezbiter archidiecezji warszawskiej, profesor nauk teologicznych, wykładowca Pisma Świętego na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie oraz na Papieskim Wydziale Teologicznym w Warszawie, specjalizuje się w hermeneutyce, symbolice i translatoryce biblijnej oraz w interpretacji Biblii w starożytności chrześcijańskiej i żydowskiej.

